

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Вінницький національний технічний університет
Київський університет ім. Бориса Грінченка

Анотація:

У тезах актуалізовано значення писемного мовлення в курсі української мови як іноземної, розглянуто особливості навчання письму в іншомовній аудиторії, запропоновано деякі види вправ та завдань, що сприяють поетапному формуванню письмової компетенції, розвитку писемних навичок іноземних студентів.

Ключові слова: писемне мовлення, письмо, українська мова як іноземна, графічні та орфографічні навички письма.

Abstract:

The theses update the importance of written communication in the course of the Ukrainian language as a foreign language, consider the peculiarities of teaching writing in a foreign-language audience, suggest some types of exercises and tasks that contribute to the gradual formation of written competence and the development of writing skills of foreign students.

Key words: written speech, writing, Ukrainian language as foreign, graphic and orthographic skills.

Важливою складовою мовної підготовки іноземних студентів є викладання української мови, метою вивчення якої є формування комунікативної компетенції: здатності мовця правильно, коректно й адекватно здійснювати комунікативну діяльність, використовуючи систему знаків іншої мови [1].

Практичне оволодіння мовою, тобто вміння висловлюватися іноземною мовою в усній чи писемній формі, передбачає формування в іноземних студентів знань, умінь та навичок таких видів мовленнєвої діяльності як читання, аудіювання, усне та писемне мовлення [2]. Наукові пошуки й методичні розробки останніх десятиліть здебільшого присвячені формуванню навичок перших трьох видів мовленнєвої діяльності, тоді як письму приділяється незначна увага. Проте вміння висловлюватися іноземною мовою в усній та писемній формі є основною метою будь-якого навчання, особливо в умовах активного розвитку сучасних засобів комунікації, коли інтернет-спілкування й інтернет-навчання стало невід'ємною частиною набуття освіти іноземними студентами різних спеціальностей та запорукою подальшого особистісного зростання будь-якого фахівця.

Різні аспекти іншомовної письмової компетенції розглядалися багатьма відомими вченими, серед яких С. Ніколаєва, І. Холод, М. Петренко, Л. Абрамова, Л. Чорнобривець, І. Гуціна, Н. Скляренко, О. Долгіна та інші. Проте проблема формування та розвитку навичок писемного мовлення іноземних студентів при навчанні української мови залишається актуальною, що визначило вибір теми нашої розвідки.

Писемне мовлення – це складова частина мовленнєвої діяльності, в якому реалізується писемний спосіб передавання думок, прагнень, бажань відповідно до ситуації спілкування. Дослідники вважають, що під час цього виду мовної діяльності відбувається кодування інформації з урахуванням графічного способу зв'язку, яке можна представити схематично: $A \rightarrow B \rightarrow C$, де A – значення, B – звуковий образ, C – графічний образ. Оскільки механізм $A \rightarrow B$ належить говорінню, навчання письму ґрунтується на сформованих навичках та вміннях говоріння, що є однією з особливостей писемного мовлення [3]. Крім цього, в основі побудови мовленнєвого продукту у письмовій формі лежать складні психологічні механізми, а саме: механізм оперативної пам'яті (при записуванні речень та текстів предмет висловлювання повинен постійно утримуватися в пам'яті); механізм усвідомлення, тобто встановлення смислових зв'язків між поняттями, членами речення, між відомим і новим у викладі думок; механізми внутрішнього проговорювання та прогнозування (вимовляючи слово, мовець «планує» наступні слова і форми зв'язку між ними та уявляє подальше розкриття замислу не тільки в межах одного речення, але й

у межах висловлювання в цілому) [4]. Зазвичай зазначені психологічні механізми вже сформовані у рідній мові іноземних студентів, але при опануванні іншомовною мовною діяльністю їх частково необхідно формувати повторно.

Методична література послуговується термінами «письмо» та «писемне мовлення». Цей розподіл пов'язаний зі специфічними особливостями процесу навчання письма – складного продуктивного виду мовленнєвої діяльності, який має два етапи, а саме:

- оволодіння технікою використання графічної та орфографічної системи мови, тобто написання букв, утворенням з букв слів, словосполучень, виразів, що називають «письмом»;
- побудову та оформлення письмових висловлювань, вираження думки на основі лінгвістичних одиниць, що називають «писемним мовленням».

Формування навичок письма відбувається з перших занять вступного фонетико-граматичного курсу, коли викладач, презентуючи алфавіт української мови, допомагає іноземним студентам в оволодінні звуко-буквеним співвідношенням та встановленням зв'язків між різними варіантами вимови кожної букви, оскільки новому звуку відповідають чотири букви: дві друковані (прописні й рядкові) і дві рукописні (прописні й рядкові). Зауважимо, що формування графічних навичок є початковою стадією навчання писемного мовлення і завжди відбувається паралельно з формуванням фонетичних умінь, щоб у свідомості студентів встановився зв'язок між кожним звуком і варіантами його графічного зображення. У подальшому графічні навички стануть засобом навчання, допомагаючи засвоєнню лексичного та граматичного матеріалу, сприяючи опануванню навичками усного мовлення та технікою читання.

На початковому етапі навчання необхідно приділити увагу каліграфії, адже іноземні студенти повинні оволодіти технікою українського письма такою мірою, щоб написаний ними текст був зрозумілий і їм самим, і носіям мови. Викладачу неважко навчити письму представників країн, де існує кирилиця або латиниця (студенти з Латинської Америки та Африки). Проблеми при написанні букв та їх поєднанні, труднощі в каліграфії та графіці виникають в інофонів, які приїхали з країн із протилежною системою письма (китайські та арабські студенти). Тому для оптимізації процесу засвоєння українського алфавіту та зменшення впливу інтерференції радимо використати прописи або створити робочі зошити, які якнайкраще сприяють індивідуалізації навчання та досягненню максимального результату за мінімальний строк.

Вправи для формування графічної компетенції, як правило, рецептивно-репродуктивні, що містять завдання на ідентифікацію та диференціацію: списування за зразком (букв, буквосполучень, слів, речень), написання великої та маленької літер, відтворення пар букв або слів із відповідною буквою/звуком, записування букв за алфавітом по пам'яті, заповнення пропусків букв у словах, групування слів із відповідними буквосполученнями, написання слів за наданими першими літерами, диктанти різних типів, кросворди тощо [5].

Письмо може стати дієвим засобом навчання лише в тому випадку, якщо студенти досягнуть певного рівня орфографічних навичок. Орфографія усталює єдині правописні правила та норми (орфоепічні, лексичні, словотворчі, морфологічні) літературної мови, є гарантом взаєморозуміння між мовцями, забезпечує однакове прочитання слова, оскільки її правила надають йому єдиного графічного образу [6]. Важливо, що навчання орфографії на уроках української мови як іноземної не виділяють в окремі теми, оскільки воно безпосередньо пов'язане із загальним процесом формування навичок та умінь мовлення і відбувається при навчанні читання та писемному мовленню.

Для набуття орфографічних навичок серед різних прийомів навчання виділяють списування, під час якого мовний матеріал сприймається зором, та диктанти, матеріал яких мовці сприймають на слух. На нашу думку, списування (повне або часткове) слів, фраз, текстів якнайкраще сприяє розвитку в студентів зорової пам'яті, техніки письма, формує вміння порівнювати написане зі зразком. Серед завдань для списування варто виділити наступні: спишіть подані слова (словосполучення, короткі речення), звертаючи увагу на виділені жирним шрифтом букви; заповніть пропуски у словах; вставте знаки/слова/... в словах/тексті; додайте необхідні слова/словосполучення тощо. Продуктивним, на нашу думку, є списування із додатковими завданнями, наприклад, підкреслюванням певних букв, групування омографів, тематично пов'язаних або схожих за складом слів, відновлення словосполучень/речень, записування слів за певними ознаками, а також доповнення орфографічних вправ словниково-логічними завданнями.

Серед різних видів орфографічних вправ варто зазначити диктанти – ефективний засіб набуття іноземними студентами орфографічних навичок. Методика пропонує такі актуальні види диктантів: слухові (з попереднім аналізом орфографічних труднощів); зорові (із демонстрацією,

аналізом орфографічних явищ та відтворенням по пам'яті); слухово-зорові (із записуванням та подальшим обговоренням); самодиктанти (із попереднім вивченням тексту та записуванням його по пам'яті). Ефективність цього виду діяльності досягається тим, що студенти мовчки вимовляють звуки, навчаючись при цьому співвідносити звуки/букви і відчувати звук як фонему. Таким чином, тренуючи студентів у сприйманні мовлення на слух і запису його в зошиті, викладач поступово готує їх до конспектування лекцій, написання доповідей.

Відомо, що на початковому етапі вивчення мови студенти оперують підготовленим лексико-граматичним матеріалом, навчаючись оформлювати його відповідно до норм української мови. З цією метою використовують спеціальні мовні завдання: диктанти (творчі та вільні, які передбачають письмове відтворення студентами тексту відповідно власному сприйняттю або містять тільки початок тексту, продовження якого створюють самостійно), перекази (записування по пам'яті основної інформації тексту) та твори (власні тексти із певної теми). Ефективним засобом при навчанні писемного мовлення є, на нашу думку, використання наочності: картинок, малюнків, фото та відеоматеріалів. Зокрема для письмового опису зображених на малюнку або фото осіб, предметів і явищ; для опису сюжетних картинок та малюнків із використанням опорних слів та конструкцій; для опису та порівняння двох малюнків, які об'єднані спільною тематикою, але мають невеликі відмінності; для писемного переказу відеосюжетів тощо.

Поступове оволодіння іноземними студентами компетенціями писемного мовлення передбачає також навчання конспектуванню текстів та лекцій, складанню анотацій, рефератів, резюме, опанування основами ділового листування тощо. Кінцевим етапом у навчанні письма є вміння здійснювати комунікативну діяльність в письмовій формі у межах навчальної, професійної та соціокультурної сфер діяльності.

Отже, писемне мовлення – важлива складова практичного володіння мовою, формування навичок та умінь якого передбачає врахування психологічних та лінгвістичних особливостей цього виду діяльності та потребує ретельної уваги викладача на всіх етапах навчання мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Князян М. Теоретичні засади та методи формування комунікативної компетентності іноземних студентів в університетах будівництва та архітектури. Актуальні питання гуманітарних наук. – 2020. – Вип. 32, т. 1. – С. 217-222.
2. Українська мова як іноземна: типова програма нормативної навчальної дисципліни для іноземних студентів підготовчих факультетів / відділень вищих навчальних закладів МОЗ України. Івано-Франківськ: вид-во ІФНМУ, 2015. – 96 с.
3. Скляренко Н. К. Методика формування іншомовної компетентності у техніці письма / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 2012. – №2. – С.13-18.
4. Станкевич Н. Розвиток писемного мовлення у студентів-іноземців / Н. Станкевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2009. – Вип. 4. – С. 226–237.
5. Корженко В. Я., Корженко З. П., Горчинська Л. В. Українська мова для студентів-іноземців підготовчого відділення. Розмовно-фонетичний курс: навч. посіб. – Вінниця: ВНТУ, 2005. – 237 с.
6. Словська Ю. В. Формування іншомовних навичок у письмі: від теорії до практики [Електронний ресурс] / Ю. В. Словська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – 2020. – Вип. 46(1). – С. 141-144.

Горчинська Людмила Володимирівна – старший викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: amila5@ukr.net

Азарова Вероніка Вікторівна – студентка Київського університету ім. Бориса Грінченка, м. Київ, e-mail: nikolazarova14@gmail.com

Horchinska Lyudmila V. – Senior Lecturer of the Linguistics Department of Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Azarova Veronika V. – student of Borys Grinchenko Kyiv University, c. Kyiv